

TÜRK BASININDA AZINLIKLARIN TEMSİLİ KAPSAMINDA HEYBELİADA RUHBAN OKULU ÖRNEĞİ*

Dr. Selçuk Oktay

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
ORCID: 0000-0002-4457-5848

Öz

Heybeliada Ruhban Okulu (HRO), Türkiye’de azınlık gündeminin önde gelen sorunlarından bir tanesidir. 1844 yılında kurulan okul İstanbul Rum Patrikhanesi’nin ruhban eğitimi için uzun yıllar işlev görmüştür. Okul 1971 yılında eğitime kapatılmıştır. Bu tarihten sonra okul Türkiye’de azınlık hakları bakımından bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Basının yaklaşımı bu sorun açısından epey kritiktir. Zira, sorunun önemli kısmı basın üzerinde devam eden sınırlı tartışmalara hapsolmüştür. Bu çalışmada azınlıkların medyadaki temsilini, HRO’ya ilişkin söylemin analizi üzerinden gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma yöntemi olarak genellikle söylem analizi kullanılmıştır. Bunun yanında iletişim bilimine ait bu yöntem tarih ve siyaset biliminin unsurları ile de desteklenerek disiplinler arası bir araştırma amaçlanmıştır. Araştırmada Türk basını açısından temsil gücü yüksek üç gazete olan Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet gazeteleri seçilmiştir. Bu gazetelerde özellikle 1990’lı yılların ikinci yarısına ait haberler incelenmiştir. Çünkü bu yıllar İstanbul Rum Patrikhanesi’nin okulun yeniden açılması yönündeki çalışmalarını hızlandırdığı bir dönemdir.

Anahtar Sözcükler: Heybeliada Ruhban Okulu, İstanbul Rum Patrikhanesi, Söylem analizi, Azınlıklar, Mütakabiliyet

The Case of The Theological School of Halki within the Scope of Representation of Minorities on Turkish Press

Abstract

The Theological School of Halki is one of leading problems on minority agenda. The School that was founded in the era of Ottoman State, has served for education of clerics for İstanbul Greek Patriarchate. The School was closed to education in 1971. From that time, the school has emerged as a problematique in terms of minority rights in Turkey. The approach of press was too critical for this problematique. Because, the significant part of the problem has been confined by ongoing arguments on the press. In this study, it is aimed to show the representation of minorities on press by analysing of discourse about The Theological School of Halki. Discourse analysis was generally used as research method. Beside this, it is aimed a interdisciplinary research by supporting this method that belonged to communication science with elements of history and political science. In the study Cumhuriyet, Milliyet and Hurriyet papers whose clout were powerful, were selected. On these papers, especially stories that were published in the second half of 1990s has been studied. Because these years were the era in which efforts of İstanbul Greek Patriarchate for re-opening the school had accelerated.

Keywords: The Theological School of Halki, İstanbul Greek Patriarchate, Discourse analysis, Minorities, Reciprocity

---

* Makale geliş tarihi: 22.11.2018
Makale kabul tarihi: 27.08.2019
Erken görünüm tarihi: 19.06.2020

Türk Basınında Azınlıkların Temsili Kapsamında Heybeliada Ruhban Okulu Örneği

Giriş

Bu çalışma Türkiye’de azınlıkların basındaki temsili ile ilgilidir. Türkiye’de basın, azınlıkları ve azınlık haklarını bazı konular etrafında ele almıştır. Bu konular arasında İstanbul Rum Patrikhanesi ve Heybeliada Ruhban Okulu (HRO) ile ilgili gelişmeler de yer almaktadır. HRO, Patrikhane’nin ruhban ihtiyacını karşılayan en temel eğitim mecrası konumundaydı. Okul 1844 yılında Patrikhane’nin Osmanlı Devleti’nden ayrılan Ortodoks uluslar arasında teolojik birliğin korunması amacıyla hizmet etmesi için kuruldu. Bu dönemden 1919’a kadar okul dört yılı ortaokul, üç yılı teoloji olmak üzere yedi yıl eğitim veren bir kurum olarak faaliyet göstermiştir. 1923’te Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması sonrası okul içe kapanma dönemine girerken, 1950’den sonra daha çok uluslararası konjonktürün etkisiyle tarihinin en parlak dönemini yaşadı. 1971 tarihinde ise Okul, özel okullara yönelik düzenleme gereğince eğitime kapatıldı. (İnci, 2011: 136) Bu tarihten sonra okul, kapatılmasına yönelik kamuoyundaki tartışmalar ve sonrasında yeniden açılması girişimleri ile ilgili gündeme geldi.

Çalışma HRO’nun basındaki temsilini irdelerken belli bir döneme odaklanmaktadır. Bu dönem, 1990’lı yılların ikinci yarısıdır. HRO’nun basındaki temsili ile ilgili olarak bu dönemin tercih edilmesinin temel olarak dört nedeni vardır.

1) Demokratikleşme ve Avrupa Birliği (AB) süreci: Türkiye, 12 Eylül’ün etkilerini 1990’lı yıllar boyunca yavaş yavaş üzerinden atmaya başlamış, siyaseten normalleşme süreci hızlanmıştır. Bu tarihsel kesitte AB ile ilişkilerin yoğunlaştığı da görülecektir. AB ile ilişkilerin yoğunlaşması da normalleşme sürecine belli ölçülerde katkı sağlamıştır. Çalışmanın kapsadığı dönemde AB ile ilişkiler açısından önemli adımlar atılmıştır. Türkiye, AB ile entegrasyonunda, 22 yıl süren "Geçiş Dönemi"ni 31 Aralık 1995 tarihinde tamamlayarak, 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla, tam üyelik sürecinde "Son Dönem"e, sanayi ürünlerinde ve işlenmiş tarım ürünlerinde sağlanan Gümrük Birliği sürecini tamamlayarak girdi. Bu süreç ile AB’ye entegrasyon hız kazandı. (Baykal ve Arat, 2013: 326, 329) Kamuoyunda da bu entegrasyona yönelik algı bu dönemde dönüşüm geçiriyordu. Demokratikleşme süreci yoğun bir şekilde tartışılmaya başlandı. Bu kapsamda

azınlıklara yönelik yaklaşım da gündeme geldi. Dolayısıyla bu dönem Türkiye'nin normalleşmeye çalıştığı bir evre olması sebebiyle HRO'nun temsili açısından dikkat çekici veriler sunmaktadır.

2) 1990'lı yıllarda yükselen kimlik siyaseti: Türkiye 1990'lı yıllarda demokratikleşme ve AB'ye entegre olma çabalarına hız verirken küresel siyaset arenasında da önemli dönüşümler gerçekleşmiştir. Doğu Bloku'nun yıkılması ile kimlik siyaseti kavramı daha etkin bir şekilde gündeme gelmiş, bu durum farklı toplumsal kimliklerin varlığına daha çok dikkat çeken bir dönemin kapısını açmıştır. (Eley, 2002: 484) Kimlik siyasetinin yükselmesi farklı toplumsal kimliklerin taleplerinin de kamuoyunda daha görünür olduğu bir dönem yaratmıştır. Bu durum diğer ülkelerde de olduğu gibi Türkiye'de etkisini göstermiştir. Dolayısıyla bu algı dönüşümü dikkate alındığında azınlıkların basındaki temsilini incelemek için bu dönem veriler sunmaktadır.

3) HRO'nun yeniden açılması girişimleri: Bu dönemde basında demokratik gelişme gündemi yoğun bir şekilde tartışılırken, HRO'nun yeniden açılması girişimleri de basının kısıtlı da olsa HRO'ya yönelik ilgisini sağlamıştır. 1991 yılında İstanbul Rum Patrikhanesi'ne Bartholomeos'un atanması ile HRO'nun yeniden açılması girişimleri hızlanır. (Macar, 2012: 297) Patrik yetkili kurumlar ve hükümet nezdinde olduğu kadar yurt dışında farklı ülke hükümetleri ve uluslararası kuruluş temsilcileri ile yaptığı temaslarda HRO'nun kapalı tutulmasına dikkat çeker. Patriğin bu temasları basında HRO'nun daha sık yer almasına da yol açacaktır. Dolayısıyla HRO'ya ilişkin Türk basınındaki temsiliyeti ve algıyı görmek için okulun yeniden açılması girişimlerinin olduğu bu dönem birçok veri sunmaktadır.

4) Patrikhane'nin ekümenikliği tartışmasının alevlenmesi: Bartholomeos göreve başladığı dönemde Patrikhane'nin ekümenikliğine de dikkat çekmiştir. (Akgönül, 2013: 220) Dolayısıyla bu dönemde Patrikhane'nin ekümenikliği ile ilgili olarak kamuoyunda bir tartışma söz konusu olmuştur. Ekümeniklikle ilgili olarak söz konusu tartışmaların ortaya çıkmasının nedeni olarak Bartholomeos'un o dönemde konuyu gündeme getirmesi ana etkenlerden biri olmuştur. Patrikhane'nin ekümenik niteliğinin yüzyıllar öncesindeki belgelerde yer aldığı belirtilerek bu sıfat yeniden gündeme getirilmiştir. Türk kamuoyunun önemli kısmı da bu sıfatı ilk defa o dönemde bu denli fark etmiştir. Dolayısıyla Patrikhane ile ilgili kamuoyunda daha fazla konuşulmuş, bu durum basının konuya ilgi göstermesine de etki etmiştir. Patrikhane'nin basındaki görünürlüğü organik bağı olan HRO ile ilgili girişimlerinin görünürlüğünü de etkilemiştir. Bu kapsamda bu durum da HRO'nun basındaki temsilini irdelemek açısından söz konusu dönemi ilgi çekici kılmaktadır.

Bu dört unsur dolayısıyla Patrikhane ve HRO konusu, Türkiye kamuoyunda 1990'lı yıllarda eskisinden daha yoğun bir şekilde gündeme gelmiştir.

Cumhuriyet tarihinin ilk evrelerinde Patrikhane konusu akademik tarihyazımının ilgi alanının dışındadır. Bu kapsamda Patrikhane ve onun kurumlarına yönelik akademik eser üretimi kısıtlıdır. Fakat 1990'lı yıllarda yukarıda ifade edilen üç unsurun yoğun etkisiyle bu durum değişmeye başlamıştır. 1990'lı yıllarda Patrikhane konusu akademinin de gündeminde yer etmeye başlayacaktır.

Çalışma kapsamında üç gazetede yer alan haber metinleri ve bazı yorumlar irdelenmiştir. Bu üç gazete Cumhuriyet, Milliyet ve Hürriyet gazeteleridir. Bu gazeteler o dönem için Türk basınının önde gelen gazeteleri olmalarının yanında, siyasi yelpazenin farklı kanatlarına hitap eden yayın politikaları ile de tam bir resim vermesi bakımından da öne çıkmaktadır. Haber metinleri ile birlikte görsel malzeme de analizin konusu edilmiştir.

Heybeliada Ruhban Okulu ile ilgili tartışmalarda okulun basında dört ana söylem eksenini çerçevesinde ele aldığı görülmüştür. Bunlardan ilki karşılıklılık söylemidir. Bunu takiben laiklik ve ötekileştirici söylem eksenleri gelmektedir. Son olarak da işlevselci söylem gelir. Takip eden bölümde bu söylem eksenleri bağlamındaki haberlerin analizi gerçekleştirilecektir.

1. Karşılıklılık Söylemi Bağlamında Heybeliada Ruhban Okulu'na Yaklaşım

Türkiye'de azınlıkların önemli gündem maddelerinden biri olan Heybeliada Ruhban Okulu'na (HRO) yönelik söylem eksenlerinden belki de en yoğun kullanılan karşılıklılık söylemidir. Karşılıklılık kavramı ile Türkiye'nin HRO ile ilgili adım atabilmesi için Yunanistan'daki Türk azınlığı ile ilgili ya da Yunanistan'dan muhtelif –Atina'da cami açılması gibi- taleplerin karşılanması gerekliliğine yapılan vurgu anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği ilişkilerinin yoğunlaşmaya başladığı 1990'larda Heybeliada Ruhban Okulu ile ilgili yapılan haberlerde bu söylem ekseninin etkisi yoğun bir şekilde hissedilmiştir. Bu söyleme ait basında çıkan yorum yazılarından bir tanesi Coşkun Kırca'nın 1994 yılında kaleme aldığı "Clinton, Rumlar ve Türkler" başlıklı yazısıdır. Kırca yazısında şu ifadeleri ile HRO için Batı Trakya'daki azınlığın durumunu öne sürmektedir:

"Ama Türkiye'nin Lozan'da kurulmuş çıkar ve hak dengesini savunmaktan vazgeçmesi, milletlerarası alanda kendi özünden vazgeçmesinden başka anlam da taşımaz. Batı Trakya'daki Türk azınlığının din başta olmak üzere her alandaki hakları çiğnenirken, Türkiye'nin bırakalım Heybeliada Ruhban Okulu'nun tekrar açılmasına izin vermesini, Patrikhane'nin duvarının tamirine bile izin vermesi düşünülemez. Aksi halde, Batı Trakyalı kardeşlerine ihanet etmiş ve kendi özünü inkar etmiş olur. (Kırca, 1994)

Kırca gibi birçok köşe yazarı ve yorumcu da HRO konusunda Batı Trakya bağlamına dikkat çeker. 1996 yılında yine Milliyet'te kaleme aldığı yazısında Güneri Cıvaoğlu, Anavatan Partisi (ANAP) İstanbul İl Başkanı Erdal Aksoy'un ABD politikasında lobi gücü bulunduğu inandığı Rum iş insanları ve politikacılara gönderdiği mektubu konu edinir. Cıvaoğlu bu köşe yazısında Aksoy'un mektubunda HRO ile ilgili resmi tezlerin paralelindeki ifadeleri vurgular. Buna göre Aksoy HRO'nun tekrar açılacağını, bunun için iki engel olduğunu ifade eder. Bu engellerden bir tanesi ilgili yasadır. Yasanın değişmesiyle okulun YÖK kapsamına alınması ve bu kapsamda faaliyetlerine başlaması mümkündür. İkinci engel ise Türk kamuoyunda doğacak tepkilerdir. Bu tepkilerin yumuşaması için de Batı Trakya Türklerine yönelik dini baskıların kaldırılması şart koşulur.(Cıvaoğlu, 1996)

1997 yılına gelindiğinde HRO'nun açılması için Batı Trakya'daki topluluğun koşullarının iyileştirilmesi konusunda politika daha da netleşir. Bu kapsamda 26 Kasım 1997'de yapılan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısı önemli bir örnektir. Bu toplantıda HRO ile ilgili düzenlemeler de gündeme gelir. İlgili toplantıya ilişkin Hürriyet gazetesinde çıkan haberde başlık; "Ruhban Okulu'na Batı Trakya koşulu" olarak atılmıştır. Haber metninde şu ifadelere yer verilmiştir:

"Milli Güvenlik Kurulu'nun son toplantısında da gündeme gelen Heybeliada'daki Ortodoks Ruhban Okulu'nun yeniden açılması konusunu, Yunanistan'dan istenecek karşılıklara bağlayacak. İlke olarak okulun yeniden açılmasına ilımlı bakan Ankara, bu konuda hukuki bir formül bulmaya çalışırken, okulun açılışını Atina'nın Batı Trakya'daki Türk azınlığın eğitime koyduğu katı sınırlamaların kaldırılması koşulu ile ilişkilendirilecek. Konuyla ilgili çevreler, Batı Trakya'daki Türk azınlığın eğitiminde büyük sıkıntılar yaşadığına dikkat çekerek, "Bu kısıtlamalar dururken Ruhban Okulu'nun tekrar faaliyete geçirilmesi Türk kamuoyunun büyük tepkisini çeker. Bu nedenle bu konuda bir ilerleme gerekir" dediler." (Ruhban Okuluna, 1997)

Haber metninde MGK'daki toplantının haberi sunulurken, ismi verilmeyen uzmanların görüşü ile başlıktaki koşulluk durumu daha da vurgulanmıştır. "Konuyla ilgili çevreler" ifadesi ile bu konunun uzmanlarının Batı Trakya'daki Türklerin eğitim konusunda sıkıntılar yaşadıkları konusunda hemfikir oldukları vurgulanır. Dahası bu uzmanların Batı Trakya'da yaşadığı ifade edilen sıkıntılar sürerken HRO'nun açılması ile ilgili çalışmaların Türk kamuoyunda tepki yaratacağı mesajı da verilir. Burada söylemin kurgulanması bakımından Teun van Dijk'in dikkat çektiği söylem türlerinden biri olan uslamlamaya dair bir örnek sergilenmektedir. Pek çok söylem türü tartışma zeminde işlev görecektir yapılarla sahiptir.(Dijk, 2003: 71) Bu aşamada tartışmanın

boyutu HRO ile Batı Trakya arasında kurulmak istenen zemindir. Demokratik yaklaşım bakımından birbirinden ayrılması gereken sorunsallar, simbiyotik bir varlık alanına çekilir. Bir diğeri olmadan ya da çözümeden ötekisi olamaz ya da çözülemez gibi algılanır ya da öyle sunulur. Bu durumda tartışma zeminindeki bir sorunsal ya da söylem alanında öne sürülen ideolojik argümanların belli unsurlarla desteklenmesi gerekecektir. Yukarıdaki haberde küçük bir örneği görüldüğü gibi, metinde var olan argümanın gizli öznelere sunduğu fikirlerle uslanması ya da gerçeğe uygun hale getirilmesi amaçlanmaktadır.

Haber metninde bir gelişmeden çok, bu konuyla ilgili olduğu iddia edilen çevrelerin görüşleri yansıtılmıştır. Bu çevrelerin ya da kişilerin kim olduğu bilgisi haberde geçmemektedir. Böylelikle haber metninde Ankara'nın tezlerine yakın olduğu görülen çevrelerin üstü kapalı mesajı ana öge olarak öne çıkmaktadır. Bu mesajda, Batı Trakya'daki Türk azınlığa yönelik olduğu iddia edilen kısıtlamaların yerinde durduğu bir ortamda Ruhban Okulu'nun açılmasının Türk kamuoyunun tepkisini çekeceği, bu nedenle öncelikle bu konuda ilerleme olması gerektiği vurgulanmıştır.

12 Aralık 1997 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yer alan haber metni de bu söylem açısından dikkat çekicidir. Bu haber metninde Türk kamuoyunda ve Türkiye Dışişleri Bakanlığı çevrelerinde o dönem geçerli olan HRO sorunu ile Batı Trakya'daki Türk azınlığın sorunlarının eşleştirilmesi, bu iki sorunun birbirine bağlanması izlenmektedir. Bu doğrultuda haberin işaret ettiği olgu, haber metninde konuşan kaynağın yaptığı açıklamalara dayanarak söylenmesi gerekirse okulun açılması için Batı Trakya Türkleri'nin durumu ile ilgili 'gözle görülür tavizler' alınması gerekliliğidir.

Haber Batı Trakya'daki Türklere yönelik bir haber olduğu için aslında uluslararasılık çerçevesine sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanında HRO, Türk mevzuatına ilişkin bir konu olduğu için haberin aynı zamanda yerellik unsuru barındırdığını söylemek de mümkündür. (Heybeliada Ruhban Okulu, 1997)

Milliyet gazetesinde yakın tarihlerde çıkan bir başka haber metninde de benzer vurguları bulmak mümkündür. Haberde herhangi bir gönderme olmadan, söz konusu gelişme özet şekilde verilmektedir. Dolayısıyla bu haber metninde belli bir duygunun ya da sarih bir niyetin olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Ancak karşılıklılık ilkesi bağlamında sorunun ele alınması konusundaki fikri yeniden üreten haberlerden biri olduğu görülmektedir.

Yukarıdaki haberde de olduğu gibi bu haberde de Batı Trakya'daki Türk azınlığın durumu sınır ötesi, HRO konusu yerel bir konu olduğu için haber metninin iki boyutlu bir yapısı söz konusudur. Bununla birlikte dönemin başbakanının ABD seyahati ile ilgili bir soru önergesi üzerine bir devlet

bakanının yaptığı açıklama haberleştirildiği için haberin uluslararasılık niteliği daha hakimdir. (Ruhban Okuluna, 1997)

2. Laiklik ve Eğitimde Laiklik Bağlamında Heybeliada Ruhban Okulu

HRO'nun Türk basınında yoğunlukla ele alındığı bir diğer söylem eksenli laiklik eksenidir. HRO'nun laiklik bağlamında ele alınmasını analiz ederken, bu söylemin temelini oluşturan tarihi koşullara bakmak gerekmektedir. Çalışmanın kapsamına giren dönemde Türkiye'de laiklik hassasiyetinin yükselmesi bu bakımdan açıklayıcıdır. Bununla birlikte Türkiye'nin kurucu ideolojisinde laiklik ilkesinin özgül ağırlığının ve bu ilke doğrultusunda İstanbul Rum Patrikhanesi'ne yönelik yaklaşımın da bu dönemdeki HRO'ya karşı geliştirilen laiklik söyleminin art alanında etkili olduğunu ifade etmek mümkündür.

Türkiye'nin kurucu anlaşması olarak kabul edilen Lozan Konferansı'nda Patrikhane'nin gündeme geliş biçimi, kurucu ideolojide Patrikhane'ye yönelik laiklik eksenindeki takip eden tarihsel dönemde görülen yaklaşımı önemli ölçüde belirlemiştir. Alexandris'e göre Türk tarafı Patrikhane'yi arkaik bir kurum olarak algılamış ve ülkenin laikleşmesi ve Türkleşmesi yönündeki politikalara tezat oluşturduğuna kanaat getirmiştir. (Alexandris, 2013: 84)

Bu yaklaşım daha sonraki yıllarda Patrikhane'ye ilişkin resmi tutumun da belirleyicilerinden birisi olacaktır. Patrikhane'ye yönelik bu tutumun onun üzerinden ona bağlı olan organik kurumlara yansıtılması da bu kapsamda gayet doğal karşılanabilir. Zira yukarıda sadece Patrikhane değil ona organik olarak bağlı olan kurumların da Türkiye'de laiklik ilkesine aykırı yapılar olduğuna vurgu yapılması bu argümanı belli ölçülerde desteklemektedir. Bu çalışma kapsamında yer alan dönemde HRO'nun basında ele alınışında laiklik ilkesinin gündeme gelmesi de bu bağlamın açıklayıcılığına vurgu yapar. Elbette kurucu ideolojide Patrikhane'ye laiklik üzerinden biçimlenen bu yaklaşım 1990'lı yıllarda HRO'nun laiklik ekseninde ele alınmasında tek başına belirleyici olmamıştır. O dönemin özgül koşulları da bu yaklaşımın şekillenmesinde etkin olmuştur.

Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girdiği ve AB'ye aday ülke olarak kabul edildiği süreç Türkiye kamuoyunda laiklik tartışmalarının da yükseldiği bir dönem olarak görülmektedir. Siyasal İslamcı Refah Partisi'nin 1995 seçimlerinde ciddi ölçüde etkin hale gelmesi ve takip eden dönemde koalisyon ile de olsa iktidara çıkması (Tuğal, 2010: 63) bu hassasiyeti artırır. Bu sürecin sonunda Türkiye demokrasi tarihine “postmodern darbe” olarak geçen 28 Şubat müdahalesi gerçekleşecek ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) laiklik konusundaki vurgusu tarihsel olarak zirve dönemlerinden birisini yaşayacaktır.

Bu süreçte temel hedef siyasal İslamcılığının önünün alınması, dolayısıyla bu siyasal akıma zemin oluşturduğuna inanılan imam hatipler gibi dini eğitim kurumlarının ciddi ölçütlerde kısıtlanmasıdır. Bununla birlikte ilgi çekici biçimde HRO da bu bağlamda gündeme gelir. İmam hatiplerin regüle edilmeye çalışıldığı bir dönemde, aynı dinden olmasa bile dinsel bir eğitim kurumunun açılması girişimlerinin kamuoyunda reaksiyon yaratacağı düşüncesinin hakim olduğu görülebilir. Bu dönemde HRO'ya Türk basının yaklaşımı da bu yöndedir. HRO'ya yönelik Türk basınında geliştirilmiş söylem eksenlerinden birisi de laiklik ve laik eğitimidir.

Bu tarihsel dönemde Türk basını HRO ile ilgili meselede bu bağlam üzerinde şekillenen toplumsal tartışmaları bazen aktararak, bazen de bu konuda kamuoyu oluşturmaya çalışarak ele aldı. Basında kamuoyu oluşturulması bakımından köşe yazılarının ayrı bir önemi bulunmaktadır. HRO meselesinde Türkiye'nin önde gelen gazetelerinde yazılar kaleme alan yazarların bu başlık altında değerlendirdiğimiz bağlamda görüşler serdettikleri de görülmektedir.

Bu konuda yazılar kaleme alan köşe yazarlarından birisi de o dönem Hürriyet'te yazan Oktay Ekşi'dir. Oktay Ekşi, 1 Aralık 1997'de, -bu tarihin 28 Şubat askeri darbesinden sonraki döneme denk geldiğini de not etmek gereklidir- Patrik Bartholomeos'un özellikle ABD nezdinde HRO ile ilgili yaptığı temasları inceleyen bir yazı yazar. (Ekşi, 1997) Ekşi'nin yazısı HRO ile ilgili diğer söylem eksenlerine örnek olacak şekilde birçok unsur barındırmaktadır. Bu yazıda da Patrikhane'nin faaliyetlerinin altında gizli siyasal ajandanın olduğuna ilişkin imalar görmek, HRO meselesinin de başlığa çekildiği gibi sadece eğitim ile ilgili olmadığına ilişkin doğrudan saptamalar bulmak mümkündür. Bununla birlikte yazıda bu başlık altında belirtilen HRO'yu siyasal islamın yükselişi karşısında reaksiyon gösteren laiklik hassasiyeti bağlamında değerlendirildiğine ilişkin somut göstergeler bulmak da mümkündür. Oktay Ekşi bu bağlamda şunları yazmaktadır:

"(...) Peki Türkiye'nin Heybeliada'daki okulun tekrar açılmasına engel olmasının gerisinde yatan ne? Zahiri sebep "yasal zorunluk" ama bize kalırsa asıl sebep o değil:

Sebeplerden biri şu: Türkiye, Lozan Antlaşması'nın görüşme zabıtlarına göre "Milli bir Türk kurumu" olan Patrikhane'yi özellikle 1950'den, yani Demokrat Parti'nin iktidara geldiği tarihten beri bir türlü bir yere oturtamıyor...

İkincisi, Patrikhane'ye verilecek ödünün bir eşini yarın "Yüzde 99'u Müslüman olan ülke" gerekçesiyle karşısına çıkacaklardan nasıl esirgeyeceğini hükümet bilemiyor.

Daha çok var ama bu kadarı bile durumu açıklamaya yetiyor." (Ekşi, 1997)

HRO'yu Patrikhane'ye verilen bir ödün olarak değerlendiren Ekşi, Müslümanların da benzer bir talep ile, açıkça ifade etmek gerekirse tümüyle dini eğitim veren kurumların kurulması talebiyle ortaya çıkacak olmasının hükümeti düşündürdüğünü ifade etmektedir. Ekşi'nin bu ifadesinde siyasal İslamın talepleri ile İstanbul Rum Patrikhanesi'nin taleplerini eşitleyen bir yaklaşım olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte bu söylem, laiklik karşıtı kampa siyasal İslamcılarla birlikte Patrikhane'yi de dahil ederek iki cenahın da bu açıdan olağan şüpheli olarak sunulması söylemine belli ölçülerde de olsa malzeme vermektedir.

Aynı yazar yaklaşık iki yıl sonra yine bu bağlamda değerlendirilebilecek unsurlar içeren bir kaleme alır. "Heybeliada Ruhban Okulu" başlığıyla 17 Ekim 1999 yılında yayınlanan yazısında Ekşi, HRO'nun İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde açılmasına ilişkin formülün akılcı olduğunu söyler ve bu modelin uygun olduğunu "Görüldüğü gibi duygu değil de akıl egemen olunca çözüm pekala bulunabiliyor" cümlesi ile vurgular. Bununla birlikte Ekşi, yazısında siyasi İslamcıların bu konuya olan tepkisini de hassasiyetle eleştirir. Şunları yazar Ekşi:

"Hükümet 28 yıldan beri kapalı olan Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılmasına karar vermiş.

Karar daha resmen açıklanmadan bildiğiniz çevreler şamataya başladılar:

Vay efendim "YÖK papaz yetiştirecek"miş. Oysa aynı YÖK "İslamiyet'in temel emirlerinden birini yerine getirerek başlarını örten kız öğrencilere üniversite kapılarını kapatıyor"muş.

Sözünü ettiklerinin masum bir "baş örtme" olmadığını, bir "siyasal mücadele" silahı haline geldiğini -ve getirildiğini- sanki kimse bilmiyor." (Ekşi, 1999)

Bu yazıda eğitimin devlet tarafından organize edilmesi ve denetlenmesi salık verir Ekşi. Yukarıda bahsettiğimiz gibi tüm dini kesimlerin aynı denetim mekanizması altında eğitim faaliyetlerini yürütmesinin uygun olacağına ilişkin saptamalar yapar:

"Aslını ararsanız İlahiyat Fakültesi bünyesinde sadece Ortodoks Rumlar için değil Aleviliği öğreten, öteki dinlerin ihtiyacı olan din adamlarını yetiştiren bölümler de açılmalı ve Türk devletinin kendi Anayasal düzenini tehdit etmedikçe hiçbir dini inanca ve kuruma veya örgütlenmeye karşı olumsuz bir tavır takınmadığı somut örneklerle ortaya konsa...

Hani "Biz Türkiye'de de İsviçre veya ABD'deki gibi bir laiklik uygulaması istiyoruz" diyenler var ya... Onlar buna bilemeyiz ne derler?

Soruyoruz, çünkü bu sorunun muhataplarının, Aleviliği bile tanımayacak kadar bağnaz ve hoşgörüden yoksun bir kafa taşıdıklarını biliyoruz.”

Bu yazılarda görülen yaklaşımın benzeri konuyla ilgili haberlerin diline de yansımış gözükmektedir. 28 Kasım 1997’de Hürriyet gazetesinde yayınlanan “Ruhban Okulu’na formül aranıyor” başlıklı haber metninde bu vurgular göze çarpmaktadır. HRO’nun açılması konusunun gündeme geldiği Milli Güvenlik Kurulu toplantısının¹ aktarıldığı haber metninde şu vurguların bu bağlamda altı çizilebilir:

“Önceki gün MGK gündemine de gelen Heybeliada’daki Ruhban Okulu’nun tekrar açılmasını Anayasa’nın “Din ve ahlak eğitimi devlet eliyle yapılır. Özel okul açılmaz” hükmünü düzenleyen 24. maddesi engelliyor.

Hükümet, Dışişleri Bakanlığı’nın “Dış ilişkilerimiz açısından yararlı olur” tavsiyesi uyarınca Ruhban Okulu’nun yeniden faaliyete geçmesine sıcak bakıyor. Ancak bu maddenin değiştirilmesinin özel din okulu açmak isteyen diğer çevrelere de aynı fırsatı vermesi tedirginlik yaratıyor.

Uzun süredir Bakanlar Kurulu’nun gündeminde bulunan Ruhban Okulu’nun açılabilmesi için yasa değişikliği önerisi hükümetteki muhafazakar bakanların “İmam hatiplerin orta kısımları kapatılıp papaz okulu açılmaz. Biz seçmenimize ne deriz” itirazına takılıyor. Bu nedenle gerekli imzalar bir türlü tamamlanamıyor. (Çağlayan, 1997)

Bu konuda basında görece özgürlükçü analizlere çok az da olsa rastlanmaktadır. O dönem Boğaziçi Üniversitesi’nde görevli olan Doç. Dr. Selim Deringil’in Milliyet gazetesinin “Entelektüel Bakış”² köşesine yazdığı yazı bu kapsamdaki ender örneklerden bir tanesidir. Deringil bu yazısında Patrikhane’nin Vatikan benzeri bir yapıya kavuşturulması yönünde o dönemde Türk kamuoyunda gündeme gelen argümanları değerlendirmekte, bu argümanların abesle iştigal olduğuna vurgu yapmaktadır. Deringil makalesinde Patrikhane’ye ilişkin bu argümanların “saçmalık hadlerini fersah fersah aştığını” ifade eder. Patrikhane’ye yönelik yaklaşımın ahlaki olarak yanlışlığına vurgu yapar ve

---

1 Bu arada HRO’nun Milli Güvenlik Kurulu toplantısında gündeme gelmesi de meselenin milli güvenlik konsepti içerisinde değerlendirildiğinin de önemli göstergesidir. Bu durum, Türk basınının HRO meselesine yaklaşımına da en azından dolaylı yoldan etkilerde bulunacaktır.

2 Milliyet gazetesindeki bu köşe farklı alanlardaki uzmanların düşüncelerini ifade ettiği bir platform olarak kurgulanmıştır. Bu bölümün editörlüğünü Nilüfer Kuyuş ve Şahin Alpay gibi isimler yürütmüş. Köşe daha sonra kaldırılmıştır. Yayında kaldığı müddetçe gazetenin yaklaşımlarına kıyasla birçok farklı görüşün ifade edildiği bir alan olmuştur.

Türkiye'deki gayrimüslimlerin bu toprakların insanları olduğunu, o dönemde yükselen aşırı milliyetçiliğin Türkiye'nin milli ayıplarını gözler önüne serdiğini vurgular.

Deringil bu makalesinde HRO'nun durumuna da dikkat çeker ve din hürriyeti kapsamında HRO'nun açılması gerektiğini savunur. Deringil'in makalesinde HRO ile ilgili öne çıkan ifadeler şunlardır:

“(...) Ayrıca Patrikhanesin Heybeliada'daki okulu açıp ruhban yetiştirmek istemesi fevkalade makul ve yerinde bir istektir. Madem ki 1982 Anayasası bile din hürriyetini tanımaktadır ve her gün daha fazla imam hatip okulu açılmaktadır; bir ruhban okuluna ne gibi bir gerekçeyle karşı çıkılabilir? Hatta bu okulun TC devleti tarafından desteklendiği açıkça ilan edilmelidir. Neden korkulmaktadır? İstanbul'da kalmış üç bini geçmeyen Rumların harıl harıl bu okula sükun edip, oradan feyz alarak bağımsızlıklarını ilan etmelerinden mi? Yunanistan ve adalardan gelecek gençlerin Heybeliada'da okumaları Türkiye için ancak saygınlık kaynağıdır. Bütün bu uygulamalar Türkiye'ye ancak prestij getirir ve hiçbir şey götürmez. Dahası, Türkiye'nin himaye ettiği bir dünya ruhani önderini yabancı devlet adamlarının ziyaret etmesinde şaşılacak hiçbir cihet yoktur, aksine çok kolayca Türkiye'nin lehine önemli bir etmen olabilir.”³ (Deringil, 1995)

Bu yazısında laiklik ekseninde din hürriyetine vurgu yapan Deringil böylelikle meseleye de o dönemde getirilen farklı yaklaşımlardan birini sunar. Bu kapsamda imam hatiplerinin yoğun olarak hizmete alındığı bir dönemde HRO'nun da hizmete alınmasını salık verir. O dönem basında ve Türk kamuoyunda genel yaklaşım HRO'nun açılmasının imam hatiplerinin açılmasını beraberinde getireceğidir. Dolayısıyla laiklik perspektifinden bakanlar HRO'nun açılmasını uygun görmezler. Bununla birlikte Deringil HRO ile birlikte imam hatiplerinin de sınırlanmasını değil, imam hatiplerle birlikte HRO'nun da eğitim

---

3 Deringil'in buradaki yaklaşımlarının HRO açısından dönemi dikkate alındığında özgürlükçü bir bakışın sonucu olduğunu söylemek mümkündür. Bu ifadelerinde o dönem basında ve Türk kamuoyunda bir söylem eksenini olarak gündeme gelen işlevselci yaklaşımın izleri bulunabilir. Deringil'in makalesinin tamamı düşünüldüğünde kendisinin HRO'nun açılmasına işlevselci yaklaştığını ifade etmek haksızlık olacaktır. Bununla birlikte Deringil'in bile Türkiye'nin HRO'nun açılmasından ya da Patrikhane'nin ekümenikliğinden fayda sağlayacağını ifade etmesi, bu dönemdeki işlevselci söylem ekseninin etkin varlığına dikkat çeker. Özgürlükçü bir yazar bile kamuoyunu ikna etmek için geçerli bir argüman olan işlevselci söylemin argümanlarını kullanmıştır.

vermesi gerektiğine vurgu yapar. Dolayısıyla bu bölümde bahsedilen laikçi söylemden farklı argümanları tartışır.

3. Ötekileştirici Söylem Üzerinden HRO'ya Bakış

Bu çalışmanın kapsamı içerisinde yer alan dönem ve gazeteler itibariyle HRO'yu, dış güçler tarafından yönlendirilen, Türkiye'yi yurt dışında sürekli şikayet⁴ eden bir tüzel kişiliğin parçası olarak görme eğilimi de azımsanamayacak ölçüde belirgindir.

Bu başlık altında temel olarak iki söylemsel dayanak öne çıkmaktadır. Bunlardan bir tanesi HRO'nun Yunanistan ile özdeşleştirilmesi dolayısıyla Yunanistan imgesinin analizi olacaktır. Bu çalışmanın kapsamında yer alan tarihsel dilimde Yunanistan-Türkiye ilişkilerinin belli sorunlar üzerinden gerginleşmesi, medyadaki Yunanistan imgesini de etkileyecek, bu imgenin gölgesi HRO'nun üzerine de düşürülecektir. İkinci söylemsel dayanak ise Patrik Bartholomeos'un yurt dışı temaslarına yönelik yaklaşımlardır. Bu yaklaşımlar da HRO'ya yönelik "şüpheli" söylemlere zemin olacaktır.

1990'lı yıllar Türkiye-Yunanistan ilişkileri tarihinde gerilimli bir dönemdir. 1990'lı yıllarda, iki ülke arasında kronikleşmiş sorunların güncel yansımaları görülürken, yeni sorunsallar da ortaya çıkacaktır. Ege Adaları ve Kıbrıs, milliyetçilik ve nefret motivasyonu ile işlenen cinayetler ve Türkiye'deki silahlı yasadışı örgütlerin desteklenmesi hususları iki ülke arasında bu yıllarda ortaya çıkan temel sorun alanları olarak özetlenebilir.

Bu sorunların ortaya çıkışı medyada Yunanistan imgesine yönelik ciddi derecede olumsuz ve ötekileştirici tavrın ortaya çıkmasına da yol açmıştır. Çalışmanın bu bölümünde yukarıdaki gerekçeler doğrultusunda, çalışmanın evrenini oluşturan üç gazetede söz konusu dönemde Yunanistan ile ilgili çıkan haberler üzerinden bir analiz gerçekleştirilecektir.

Yunanistan ile ilgili yargıların temelinde Türkiye'de resmi ideolojinin kurulması aşamasında hassasiyet gösterilen Yunanistan'ın Megali İdea politikasına yönelik reaksiyoner yaklaşımın yeniden üretilmiş hali vardır. Ege Denizi kaynaklı sorunlarda da, diğer sorunsal alanlarında da Yunanistan'ın dış politikasında Megali İdea'nın temel politik yaklaşım olduğu önkabulu kendini göstermektedir. Yunanistan'a yönelik Megali İdea yönünde siyaset oluşturduğuna ilişkin inanç, Patrikhane ve HRO'nun da aynı politikanın aparatları oldukları inancı ile paralellik göstermektedir. Bu yaklaşımın arkasında milliyetçi semboller ve gelenekleri yeniden üretmek ve üretilen değerler

---

4 HRO'nun Türkiye için bir tehdit olduğunu belirten yazarlardan M. Süreyya Şahin okulun diğer Rum okulları ile birlikte sinsi bir programı olduğunu ve öğrencilerine Türklerden nefret etmeyi aşıladığını iddia etmiştir. (Şahin, 1980: 128)

üzerinden sorunların çözümünün ertelenmesine yönelik amaçların yer aldığı da ifade edilebilir. Bununla birlikte Yunanistan'ın dış politika algısındaki dönüşümlerin yeteri kadar analiz edilmediği, bu konuda gözle görülür bir cehaletin yaşandığını da söylemek mümkündür. Türkiye ile Yunanistan arasındaki savaş sonucunda Yunanistan'ın bu politikasının çökmesiyle Megali İdea'nın Yunanistan tarafından terkedildiğini ve artık Yunan dış politikasının hedefi olmaktan çıktığı bilinmemekte ya da görmezlikten gelinmektedir.(Macar ve Gökçağı, 2009: 27)

Yunanistan-Türkiye ilişkileri açısından 1990'lı yıllarda yaşanan temel gelişmeleri bu şekilde özetlemek mümkündür. Bu gelişmelerin yanında bu çalışmanın kapsamı bakımından 1990'lı yıllarda iki ülke arasındaki ilişkiler bağlamında Rum Patrikhanesi ve HRO ile ilgili gelişmelere de ayrıca bakmak gerekmektedir. Zira, Patrikhane'nin HRO'yu yeniden açma girişimleri bu yıllarda hız kazanırken, Yunanistan'ın da belli ölçülerde devreye girmesi iki ülke arasındaki ilişkilerin seyrinde belli etkisi olan gelişmelerin yaşanmasına da yol açmıştır. Öncelikle 1990'lı yıllarda Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilere Patrikhane'nin tarihi üzerinden bakmak gerekiyor. Zira o dönem iki ülke ilişkilerinin Patrikhane kapsamında analizi HRO'ya ilişkin bağlamı açıklamak için da önemli bir arka plan bilgisi sunuyor. 1990'lı yıllar, çalışmanın belli bölümlerinde daha önce ifade edildiği gibi Patrikhane'nin uluslararasılaşması dönemi olarak bilinmektedir. Bunda Patrik Bartholomeos'un 1991 yılında göreve gelmesinin önemli etkilerinin olduğunu söylemek mümkündür. Patrikhane'nin uluslararasılaşması Türkiye'nin uluslararası örgütler ve üçüncü ülkeler nezdinde Patrikhane ile olan ilişkilerinin gündeme gelmesine de sebep olacaktır. Bu dönemde Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerde Patrikhane'nin çok boyutlu etkileri olduğunu söylemek mümkündür. Patrikhane'nin kimi yaklaşımları ve tasarrufları Yunanistan'ın Türkiye politikalarının aleyhindedir. Bununla birlikte bu dönemde Patrikhane'nin Yunanistan'ın politikaları doğrultusunda davrandığı da sıklıkla dile getirilecektir. Bunun yanında o dönemin Soğuk Savaş'ın hemen ertesi olması, yeni dünya düzenine ilişkin Patrikhane'nin konumuna ilişkin de farklı analizlerin ortaya çıkmasına yol açacaktır. Bu kapsamda Patrikhane'nin iki ülke ilişkileri bakımından farklı boyutlu etkileri olduğu görülecektir.

Bartholomeos Patrik seçildiğinde Sovyetler Birliği'nin dağılmasının etkileri yeni görülüyordu. Dinin kurumsal olarak ket vurulduğu bir rejimin dağılmasının ardından Rusya'da Ortodoksluğun yeniden keşfinin yaşandığı bir tarihsel süreç söz konusuydu. Moskova Patrikhanesi, Rum Patrikhanesi'nin cemaatinin iyiden iyiye erimesi dolayısıyla İstanbul Rum Patrikhanesi'nin simgesel varlığının olduğunu ifade ediyordu. Bununla birlikte Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Ortodoks nüfus, yeni bir kurumsal baskının altında kalmak istemedikleri için İstanbul Rum Patrikhanesi'ne bağlanmak

eğilimi içerisindeydiler. Bu anlamda İstanbul Rum Patrikhanesi ile Moskova Patrikhanesi arasında yeni dünya düzeni koşulları içinde siyasi bir rekabetin olgunlaştığı da görülüyordu.

Patrik Bartholomeos, bu dönemde aktif bir politika izlemeye başladı. 1992’de İstanbul’da Patrikhane’ye bağlı olan kiliselerin temsilcileriyle bir toplantı yaptı. Aynı yıl içerisinde Yunanistan sınırları içerisinde yer alan Aynaroz ve Girit Metropolitliklerini, Bağımsız Yunan Kilisesi’ni ziyaret etti. (Oran, 2013: 450)

1994 yılında Türkiye’de muhafazakar-milliyetçi cenahta Patrikhane’nin Rusya, Sırbistan ve Yunanistan ile birlikte Türkiye’nin etrafında bir Ortodoks eksenini kurduğu argümanı sıklıkla gündeme getirilmeye başlanacaktır. (Macar, 2012: 248) Bu konu Patrik Bartholomeos’a da sorulacak, Patrik de “Moskova bunu istedi ama ben karşı çıktım” diyerek söz konusu iddiaların mesnetsiz olmadığını gösterir şekilde bir açıklama yapacaktır. Patriğin bu ifadesi söz konusu eksen ile ilgili olarak Ortodoks kiliselerinin belli düzeyde tartışmalara sahip olduğunu gösterse de yukarıda bahsedildiği gibi Moskova Patrikhanesi ile rekabet içinde olan İstanbul Rum Patrikhanesi’nin ortak bir politikada uzlaşmalarının kolay olmayacağını da belirtmek gereklidir. Kaldı ki İstanbul Rum Patrikhanesi’nin o dönemde Yunanistan ve Yunanistan Kilisesi ile ilişkilerinin de gerilimli olduğunu söylemek mümkündür.

Bartholomeos Patrik seçildikten sonra, Türkiye’de kalan Rumların güvencesi olarak Türkiye’nin AB’ye üyeliğini görmüş ve verdiği demeçlerde sıklıkla buna vurgu yapmıştır. Fakat bu politika genel olarak Türkiye’yi AB’nin dışında tutmak isteyen Yunanistan’ın politikaları ile ters düşmektedir. Hem Yunan Kilisesi hem de Yunanistan Bartholomeos’un yaklaşımları ile ilgili rahatsızlıklarını çeşitli defalar dile getireceklerdir. ABD Başkanı Bill Clinton’un danışmanlarından George Stefanopoulos’un Patrikhane ziyareti bu açıdan dikkate şayan tepkilerin ortaya çıkmasına yol açacaktır. Stefanopoulos, 1995 yılında İstanbul’da Patrik Bartholomeos ile görüştüğünden sonra Atina’ya gider ve orada şu açıklamayı yapar: “Patrik, Gümrük Birliği’nin gerçekleşmesinin İstanbul’daki Rum toplumunun yaşayabilmesi açısından önemli olduğunu söylüyor. Amerika yönetimi olarak, İstanbul’da Rum toplumunun yaşayabilmesi için güvence veriyoruz. Patrik’e de bu güvenceyi verdim.” Bu açıklama ABD’nin Türkiye’nin AB üyeliğini destekleyeceğinin önemli bir göstergesi olarak kabul edilir. Bu nedenle Stefanopoulos, Atina yönetiminden de tepki görecektir. (Macar, 2012: 249)

Bu dönemde artık Patrikhane, AB üyeliği ile ilgili tutumu açısından Türkiye-Yunanistan ilişkileri kapsamında adı sıklıkla anılan bir ögeye dönüşecektir. Patrik Bartholomeos, farklı platformlarda Türkiye’nin AB üyeliği lehine tutumunu sürdürecektir. ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard

Holbrooke ile 1995 yılında yaptığı görüşmede Türkiye'nin Avrupa'nın bir parçası olduğunu ve AB ile Gümrük Birliği'ne alınması gerektiğini vurgular. Patrikhane'ye bağlı Bergama Metropolitisi İoannis de Aynaroz'daki bir toplantıda, ülkedeki Hıristiyan unsurun korunması ve köktendincileri kontrol altında bulundurabilmesi için, Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin desteklenip teşvik edilmesi gerektiğini söyler. Yunanistan'ın Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olduğunu bilen Ankara, Patrikhane'nin bu tutumunu da dayanarak Patrikhane üzerinden bazı politika araçlarını kullanacağını duyurur. Ankara yönetimi Yunanistan'ın Türkiye'nin Gümrük Birliği'ni veto etmesi durumunda Yunanistan'a karşı bazı yaptırımlar uygulayacağını açıklar. Bu yaptırımlardan bir tanesi de Yunan din adamlarının İstanbul'a gelişlerinin engellenmesidir.

Buraya kadar gelen gelişmelerde Patrikhane ile Yunanistan'ın Türkiye'ye olan yaklaşımlarda taban tabana zıt bir tutum içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte buradan yola çıkarak bu dönemde Patrikhane ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin koptuğunu, herhangi bir bağ olmadığını söylemek mümkün değildir. Yunanistan ile Patrikhane'nin organik ilişkisi o zaman da bilinen bir gerçektir. Yunanistan Patrikhane'ye para yardımı yapar. Yine de bu bağın zaman zaman sarsıldığı görülecektir. Nitekim Yunanistan'a bağımlı bir yapıyı tercih etmeyen Patrikhane, Atina'nın yapılan para yardımının harcama dökümünü istemesi üzerine mesafeyi korumak istediği için bu talebi uygun görmez. Bu doğrultuda Atina 1997 yılında yapılması öngörülen ödeneği keser.(Macar, 2012: 252)

İstanbul Rum Patrikhanesi'nin o dönemde kimi temasları da Yunanistan Kilisesi'nin tepkisi ile karşılaşacaktır. Bu kapsamda öne çıkan örneklerden bir tanesi Yunanistan Kilisesi'ne rağmen sürgündeki eski Yunanistan Kralı Konstantin'in torunu, Prens Pavlos'un kızı Maria'nın İstanbul Rum Patrikhanesi tarafından vaftiz edilmesidir.(Akgönül, 2013: 222)

Bu özetten de anlaşılacağı gibi 1990'lı yıllarda Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerde Patrikhane'nin Yunanistan paralelinde bir tutum izlediğini söylemek doğru olmayacaktır. Organik bağlara rağmen Patrikhane ile Yunanistan arasında farklı katmanlı bir ilişki söz konusudur. Zira o dönemde İstanbul Rum Patrikhanesi ile Yunanistan Kilisesi arasında da zaman zaman gerginliklerin yaşandığı benzer nitelikte bir rabıta mevcuttur.

1990'lı yılların arifesinde İstanbul Rum Patrikhanesi ile Yunanistan Kilisesi arasındaki ilişkilerin görece olarak ılımlı seyrettiği görülmektedir. 1987 yılında Papandreu Hükümeti, kilisenin elindeki toprakların kamulaştırılması için bir kanun tasarısını meclisten geçirir. Bunun üzerine Yunanistan Kilisesi ciddi tepki verir ve Papandreu'ya bu yasanın uygulanması durumunda İstanbul Rum Patrikhanesi'ne bağlanacakları yönünde bir ultiमतom verirler. Yunanistan Hükümeti'nin bu kararı, İstanbul Rum Patrikhanesi tarafından da tepkiyle

karşılanır. Dönemin Patriği Dimitrios, Yunanistan Kilisesi'ni desteklediklerini belirten bir telgraf çeker. Sonunda Yunanistan Anayasa Mahkemesi ilgili yasayı iptal eder ve tartışmalar son bulur. Bu süreçte yaşananlar Yunanistan Kilisesi ile Patrikhane arasında belli bir uyum olduğunu göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

AB nezdindeki temsilcilik bürosu çalışmaları bakımından da Patrikhane ve Yunanistan Kilisesi'nin birlikte hareket ettikleri görülecektir. 1994 yılında Patrik Bartholomeos, AB nezdinde bir büro açma girişiminde bulunmuş, ancak Türkiye'nin izin vermemesi sonucunda bu girişim sonuçsuz kalmıştır. 1998 yılında Yunanistan Kilisesi'nin başına Hristodulos geldiğinde Patrikhane ile Yunanistan Kilisesi bu kiliseyi birlikte açmak için görüşmelere başladılar. Ancak Yunanistan Kilisesi bu yöndeki anlaşmayı bozar ve Patrikhane olmadan ilgili büroyu hizmete sokar.

Yine bu dönemde “yeni bölgeler” konusu da iki dini kurum arasında tartışmalara sebep olacaktır. Yeni bölgeler tartışmasını anlamak için kısaca tarihe uzanmak gerekir. Patrikhane 1928 yılında aldığı kararla, 1912 Balkan Savaşı ile Yunanistan'a katılan toprakların vekaletini Yunanistan Kilisesi'ne bırakır. Bu bölgelere atanacak olan din adamları için de mübadele ile Yunanistan'a giden ruhanilere öncelik tanınmasını talep eder. Bu konudaki müktesabata göre “yeni bölgeler”deki metropolitler Patrik seçimine katıldığında Türkiye Hükümeti buna izin vermeyeceğinden, vekaletle oy verme anlaşması yapılır. 1998 yılında Yunanistan Kilisesi bu anlaşmayı yok sayar. Patrikhane'nin bu bölgelerdeki etkinliğini kısıtlamak için harekete geçer. Son olarak Patrikhane'nin Vatikan ile geliştirdiği diyalog da muhafazakar Yunanistan Kilisesi'nin tepkisini çeker. Kısaca Yunanistan ile olduğu gibi ülkede güçlü bir aktör olan ve toplumda ağırlığı bulunan Yunanistan Kilisesi ile Patrikhane ilişkileri 1990'lı yıllarda gergin seyretmektedir.(Macar, 2012: 281-282)

Yunanistan-Türkiye ilişkileri açısından son başlık HRO bağlamında ilişkilerin o dönemde nasıl cereyan ettiği ile ilgilidir. 1990'lı yıllarda HRO'nun tekrar açılması girişimlerinin artması ile birlikte bazı ülkeler ve uluslararası örgütler konuyla ilgili temaslarda, kimi etkinliklerde bulunmaya başladılar. Konuyla ilgili Türkiye Hükümeti'ne çağrı yapan, bu konuda kimi girişimlerde bulunan aktörlerden birisi de Yunanistan'dır. Sınırlı da olsa Yunanistan'ın bu konu ile ilgili girişimleri o dönem Türkiye-Yunanistan ilişkileri açısından da genel fotoğrafın içinde yer alan gelişmeler şeklinde değerlendirilebilir.

Yunanistan'ın 1990'lı yıllarda HRO ile ilgili ilk girişimi dönemin başbakanı Konstantin Mitçotakis'e aittir. 1991 yılında ABD'ye yaptığı ziyarette Mitçotakis HRO'nun açılması yönünde Türkiye Hükümeti nezdinde girişimlerde bulunulmasını talep eder. Bununla birlikte 1992 yılında da Davos'ta yaptığı temaslarda dönemin Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel'e okulun yeniden

eğitime başlaması yönündeki talebini iletir. (Yalçın, 2008: 144-145) 1994 yılında ABD Başkanı Bill Clinton ile Yunanistan Başbakanı Andreas Papandreu'nun bir araya geldiği temaslarda ABD Başkanı Bill Clinton, Patrikhane'nin çalışma koşulları ile ilgili Türkiye Hükümeti'nden destek istediğini belirtmiştir.

1990'larda gerilim yaratan olayların ve olguların üzerinden geçmişten getirilen bu travmatik yaklaşım da Türk kamuoyunda ve kamuoyunun oluşturulmasında önemli işlevleri olan basında da kendisini göstermiş, belli ölçülerde etkili olmuştur. 1990'lı yıllarda basında görülen Yunanistan imgesinin oluşturulmasında Kardak (İmia) krizinin önemli etkileri olmuştur. Sorunun içinde bizzat bulunan basın organları da söylemini sertleştirmiştir. Bu sorun takip eden yıllarda basındaki Yunanistan imgesinin oluşturulmasında da önemli ölçüde etkili olmuştur. Bu yıllarda basında yaratılan Yunanistan imgesinde birkaç kategorinin öne çıktığı görülmektedir.

Bunlardan birincisi Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı gizli emelleri olduğuna ilişkin kabullerdir. Yukarıda da vurgulandığı gibi Yunanistan'ın halen Megali İdea'yı güttüğü yönündeki algı basın kuruluşlarında ve burada çalışan eşik bekçilerinde (gatekeeper) de gözükmektedir. (Özsüer, 2012: 289) Yunanistan politikasına ilişkin gelişmelerin verilmesinde 'maske' metaforu sıklıkla kullanılmaktadır. (Atina'nın Maskesi, 1997) Bu metaforun sıklıkla kullanılması Yunanistan'ın Türkiye üzerinde devam eden isteklerinin bir yansıması olarak okunabilir.

Bir diğer kategori ikili ilişkilerde Yunanistan'ın sürekli kriz çıkarıcı ülke olarak gösterilmesidir. Gazete başlıklarıyla Atina'nın sorun çıkarıcı ve gerilimden yana olduğu tezi sürekli işlenmektedir. (Özsüer, 2012: 289) Milliyet gazetesinin 26 Şubat 1998 tarihli nüshasında kullandığı "Atina seçimini yaptı: Gerilim" başlığı bu tavrın somutlaştığı örneklerden sadece bir tanesidir. (Atina Seçimini, 1998)

Bununla birlikte resmi ideolojide azınlıklara yönelik yaklaşımda görülen bir nüans basının bu toplumsal kesimlere yönelik söylemine de yansımakta, dolayısıyla HRO'nun basındaki temsiline de sirayet etmektedir. Bu nüans, ajanlık, 5. Kol faaliyeti yürüttüğüne inanılan azınlık unsurları ile resmi ideolojinin çizdiği sınırlarda yaşamaya razı olan ve Türkiye'de içinde bulunduğu durumdan şikayetçi olmayan azınlıklara yönelik tavırda kendini gösterir. Başka ifade ile iyi azınlık-kötü azınlık ayrıştırması yapılarak, kötü azınlıklar tecrit edilmeye çalışılırken, iyi azınlıklar rol modeli olarak ortaya konur.

4. HRO'ya İşlevselci Yaklaşım

Genel bir eğilim olmasa da Türkiye basınında HRO'ya yönelik liberal-özgürlükçü yaklaşımın izlerini de tespit etmek mümkündür. Bu özgürlükçü

yaklaşım demokratik-çoğulcu motivasyonlardan kaynaklandığı gibi, o dönemde kamuoyunda önemli bir gündem maddesi olan AB'ye üyelik kapsamında işlevselci yaklaşımın da sonucu olabilmektedir. Bununla birlikte Patrikhane'nin dış politikadaki lobi gücünü kırmak için de özgürlükçü bir pozisyonun pragmatik faydalar sunacağına ilişkin değerlendirmeler söz konusudur. O dönemde konuya gerçekten demokratik-çoğulcu yaklaşan haber ve yorumlara pek sık rastlamak mümkün değildir. Bununla birlikte demokratik-çoğulcu motifler taşıyan kimi haber ve yorum unsurlarının altında ise bu bölümde analiz edilecek olan işlevselci yaklaşım yatmaktadır. Başka ifade ile HRO'nun Patrikhane ile organik bir ilişki içinde eğitim hayatına devam etmesi bir amaç olarak değil, bir araç olarak algılanmıştır.

HRO'ya ilişkin bu işlevselci tavrın kökeninde İstanbul Rum Patrikhanesi'ne yönelik benzer yaklaşımın paralel etkilerini görmek mümkündür. Patrikhane'nin talep ettiği hakların verilmesi bağlamında, bu hak iadesinin faydalarının tanımlanması söz konusudur. Faydaların tanımlanmasında biri pozitif görünümlü, diğeri ise negatif iki etken olduğu söylenebilir. Pozitif görünümlü etken, Patrikhane'nin haklarının iadesinin Türkiye'ye faydalarını kamuoyunu ikna etmek için tanımlanmasıdır. Bu doğrultuda Patrikhane'ye haklarının iade edilmesinin Türkiye'ye faydalar sağlayacağı mesajı verilerek, toplumun ikna edilmesi amaçlanır. Bu eğilimin çok sıklıkla rastlanan bir tavır olduğunu söylemek mümkün değildir.

Bu kapsamda ikinci etken, Patrikhane'nin haklarının iadesinden gerçekten somut faydalar beklenmesidir. Patrikhane'ye yönelik olumlu yaklaşım, diyalog çabaları ve ötesinde somut hak iadeleri belli bir ajandanın gerçekleştirilmesi motivasyonuyla şekillendirilmiştir.

Bu konudaki Türk basınında yer alan en temel yorum yazılarından bir tanesi 21 Kasım 1995 tarihinde Milliyet gazetesinde yer alan Hasan Ünal imzalı "Patrikhane'yi kapatmalı mı?" başlıklı yazıdır. (Ünal, 1995) Hasan Ünal bu yazısında Patrikhane'ye verilecek olan özgürlüklerin Türkiye'ye sağlayacağı katkılara vurgu yapar ve konuyu bu bağlama oturtur. Ünal yazısında bu kapsamda şu ifadeleri kullanır:

"(...) Bütün bu hususları dikkatle inceleyerek kendimize şu soruyu sormamız gerekiyor. Patrikhane'nin Türkiye'de üretilen efsanelerle ilgisi olmadığına göre, bu kurumu kapatmalı veya mevcut statüsü ile zaman içinde ölüme mi terk etmeliyiz? Doğrusu böyle bir tavır hem bizim üzerimizde oturduğumuz tarihi mirasa yakışmaz, hem de uluslararası konjonktüre uygun olmaz. Çünkü ABD'deki Rum lobisi bu konuda sonuna kadar Türkiye ile uğraşacak; Ankara Yunanistan'a fazladan bir koz daha vermiş olacaktır. Oysa Patrikhane, Türkiye imajına olumlu katkı yapabilir. Ayrıca, bu sayede ABD'deki Rum lobisinin Türkiye aleyhtarı tavrının yumuşatılması ve bu yolla ABD başkanlarının Türkiye ve Kıbrıs

politikalarının bir miktar tatmin olan Rum cemaatinin ipoteğinden kurtarılması mümkün olabilir.”

Patrikhane’ye yönelik işlevselci bir yaklaşım geliştirildiği gibi HRO için de basında benzer söyleme sahip yazıların yayınlandığını görmek olasıdır.

HRO’ya yönelik işlevselci söylemi destekleyen temel unsur o dönemde devletin yetkili kurumlarında HRO’nun açılmasının devlete sağlayacağı yararlar dolayısıyla tavsiye edilmesidir.

Kasım 1997’de Dışişleri Bakanlığı okulun açılmasının “Dış ilişkiler açısından yararı olacağını” belirtmiştir. Böylelikle o dönemde okulun tıpkı Patrikhane bağlamında olduğu gibi özellikle Avrupa Birliği ile ilişkilerde önemli bir unsur olarak ortaya konması, kamuoyunda böyle temsil edilmeye başlanması söz konusu olmuştur.

Hürriyet gazetesinin Dışişleri Bakanlığı’nın bu tavsiyesine ilişkin haberinde okulun açılmasına yönelik işlevselci söylemin izlerini bulmak mümkündür.

İlgili haber metninde bu konuyla ilgili şu ifadeler kullanılmıştır:

“(…)Hükümet, Dışişleri Bakanlığı’nın ‘Dış ilişkilerimiz açısından yararlı olur’ tavsiyesi uyarınca Ruhban Okulu’nun yeniden faaliyete geçmesine sıcak bakıyor. Ancak bu maddenin değiştirilmesinin özel din okulu açmak isteyen diğer çevrelere de aynı fırsatı vermesi tedirginlik yaratıyor. (...)

Dışişleri Bakanlığı’nın hükümete şu tavsiyelerde bulunduğu öğrenildi:

Ruhban Okulu konusu Türkiye’nin dışarıdaki imajını gereksiz yere zedeliyor. Okulun açılması Türkiye’nin dış ilişkileri açısından olumlu ve yararlı olacaktır. Taviz vermiş durumuna düşmemek için bu konuda Amerikan Kongresi’nden gelmesi beklenen ciddi baskılar öncesinde bunun yapılması yararlıdır.

Türkiye’nin Lozan Anlaşması’na göre azınlıkların dini eğitiminin gerektiğinde ulusal yasalarda gerekli düzenlemeler yaparak sağlanması yükümlülüğü vardır.

Ruhban Okulu, İstanbul’daki Fener Patrikhanesi’ne din adamı yetiştirmek için kurulmuştur. Okul faaliyette olmadığı ve sadece Türk vatandaşı olan din adamlarının Patrikhane’de çalışma koşulu olduğu için Patrikhane din adamı sıkıntısı çekmektedir. Bu nedenle çeşitli formüllerle Yunanistan’dan din adamı getirtme yoluna gitmektedirler. Bu da aramızda yeni bir sorun yaratmaktadır. Okul, 1971’de yüksek özel okulların devletleştirilmesiyle devredilecek uygun bir kurum bulunamadığı için yasal dayanaktan yoksun kalarak faaliyetlerine son verdi. ” (Çağlayan, 1997)

Patrikhane ile birlikte HRO'ya ilişkin de o dönem Türk basınında konunun diplomatik ilişkiler açısından işlevli olacağı yönelik söyleme sahip olan haberlere rastlamak mümkündür. Bu dönemde konunun bu tarafına ağırlık veren metinlerin sadece yorum, köşe yazısı, analiz yazısı olmadığı, haber metinlerinin de işlevselci söylemi yansıtan başlık ve ifadelerle çıktığı görülmektedir.

Bunlardan bir tanesi Cumhuriyet gazetesi muhabiri Leyla Tavşanoğlu'nun kaleme aldığı ve 19 Ekim 1999'da yayınlanan "Heybeliada Ruhban Okulu Türkiye'nin önünü açar" başlıklı haberdur. Bu haberde HRO'nun yeniden açılacağı ifade edilirken (Bu, gerçekleşmedi) okulun kapatılmasının nedenleri de belirtiliyordu. (Tavşanoğlu, 1999)

O günkü aynı gazetede bir başka muhabir Murat İlem'in Atina'dan geçtiği haberde de Türk hükümetinin Yunanistan ve ABD'ye karşı bir iyi niyet gösterisi olarak HRO'nun açılacağı iddia ediliyordu:

"Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlar teşkil eden Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılacağı iddia edildi. Yunan basınında ileri sürülen haberlere göre, Türkiye ABD Başkanı Bill Clinton'ın İstanbul'da yapılacak olan AGİT zirvesine katılmasından önce ruhban okulunu açacak. Bu şekilde hem Amerika, hem de Yunanistan'a karşı iyi niyet gösterisinde bulunacak olan Türk hükümeti, karşılık olarak Yunanistan'ın AB konusundaki olumlu adımlarını bekleyecek. Atina'daki diplomatik çevrelerin kaynak gösterildiği haber doğrulanamazken, söz konusu haberin Türkiye'nin tepkisini almak amacıyla yapıldığı tahmin ediliyor." (İlem, 1999)

İlem'in haberinde sadece diplomatik ilişkiler için değil din turizmi gibi maddi boyutu olan bir durum için de okulun avantaj sağlayabileceğine ilişkin saptamalar yer almıştı:

"Anlaşıldığı kadarıyla, İsa Peygamber'in doğumunun 2000. yılı olan 2000'de Türkiye'de din turizmini iyice canlı tutmak için hükümet bazı kararlar alma aşamasına geldi. Heybeliada Ruhban Okulu'nun, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde kurulacak Yüksek Dinler Kültür Bölümü'ne bağlı olarak yeniden açılması kararının Türkiye'nin önünü açacak bir adım olacağı görüşü yaygın" (İlem, 1999)

Okulun açılmasının Yunanistan ile ilişkileri yumuşatma yönünde bir işlevi olacağı 1990'lı yılların sonunda devlet yetkilileri tarafından da ifade edilen bir argüman olarak öne çıkmaktadır. ABD Başkanı Bill Clinton'ın o dönemde HRO'nun açılması için Türkiye'ye baskı yapmasının yanında Türkiye ve Yunanistan arasında özellikle Marmara Depremi ile yaşanan yakınlaşmanın devam etmesi açısından HRO'nun açılmasının gündeme gelmesi önemli bir katalizör olarak görülmektedir.

Özellikle 1990'lı yılların sonlarında iki ülke arasında geçici bir süre görülen bahar havası bu dönemde okulun açılması konusunun ilişkilerin daha da geliştirilmesi açısından önemli bir unsur olduğunu gündeme getirir.

ABD'li gazete *New York Times*'in muhabiri Douglas Frantz, İstanbul'da görüştüğü Patrikhane temsilcilerinin, dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in de HRO'nun açılmasını iki ülke arasındaki ilişkilerde geline sürecin devam etmesi açısından önemli olarak değerlendirdiğini belirttiklerini aktarır. Haberde Demirel'in de okulun açılmasını gizliden gizliye istediği vurgulanır. (Frantz, 2000)

Daha önce HRO'ya yönelik söylem eksenlerinden biri olan laiklik bölümünde örnek gösterilen Prof. Dr. Selim Deringil'in *Milliyet* gazetesinde yayınlanan makalesinde de HRO'nun açılmasının Türkiye'ye sunacağı avantajlara da değinilmektedir. Deringil'in yazısını sadece işlevselci bir söylemle ele alınan bir yazı olarak ele almak yanlış olacaktır. Zira Deringil bu yazısında "Patrikhanesin, Heybeliada'daki ruhban okulunu açmak istemesi fevkalade makul ve yerinde bir istektir. Madem ki 1982 anayasası bile din hürriyetini tanımaktadır, bir ruhban okuluna ne gerekçeyle karşı çıkılabilir?" ifadelerini kullandığı yazısında konunun din hürriyeti bağlamında ele alınması gerekliliğine vurgu yapar.

Bununla birlikte Deringil'in yazısında bu bölümdeki söylem eksenine örnek oluşturacak şekilde okulun açılması tartışmaları ile ilgili işlevselci bazı argümanlara da rastlamak mümkündür.

Örneğin Deringil'in HRO ile ilgili şu ifadeleri bu söyleme örnek oluşturabilir:

"Yunanistan ve adalardan gelecek gençlerin Heybeliada'da okumaları Türkiye için ancak saygınlık kaynağıdır. Bütün bu uygulamalar Türkiye'ye ancak prestij getirir ve hiçbir şey götürmez. Dahası, Türkiye'nin himaye ettiği bir dünya ruhani önderini yabancı devlet adamlarının ziyaret etmesinde şaşılacak hiçbir cihet yoktur, aksine çok kolayca Türkiye'nin lehine önemli bir etmen olabilir" (Deringil, 1995)

Sonuç

Azınlıkların Türk basınındaki temsili, basına ilişkin problematiklerden birisi olarak öne çıkmaktadır. Bu problematik tek başına ele alındığında, yoğun olarak gündemde yer bulduğunu söylemek zordur. Fakat azınlıkların basındaki temsili, basının genel işleyişine ilişkin de önemli unsurlara işaret etmektedir.

Bu unsurların başında basının siyasi iktidarın ideolojisi ile kurduğu ilişki gelmektedir. Basının devletin ideolojisini net olarak yansıttığı ya da bu ideoloji doğrultusunda tavır aldığı konuların arasında azınlıklara yönelik yaklaşım ön

sıralarda yer almaktadır. Bu konu bağlamında basında eleştirel yaklaşımın yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Bunun karşısında ise basının devletin azınlıklara yönelik politikasının yansıttığı hatta bu politikaların uygulanmasında operasyonel bir rol oynadığına ilişkin tarihi örnekler mevcuttur.(Akgönül, 2011: 193)

Operasyonel katkılarının yanında azınlıklar konusunda basının temel işlevi, devletin bu gruplara yönelik tavrını, ideolojisini yansıtmak ve bu ideolojiyi yeniden üretmektir. Makalede değinildiği gibi devletin ideolojik aygıtlarından biri olarak basın, Türkiye modern tarihi boyunca birçok dönemde inisiyatif almış, bu dönemde özel bir hassasiyet, özel bir terminoloji geliştirmiştir. Basında İstanbul Rum Patrikhanesi'ne çoğu zaman 'Fener Rum Patrikhanesi' denmektedir. Bunun arkasında İstanbul Rum Patrikhanesi'nin kendini adlandırma biçiminin göz ardı edilmesi ile birlikte Patrikhane'yi İstanbul'un bir semtine indirgeme yaklaşımının da etkili olduğu görülmektedir. Burada basının devlet kurumlarının yaklaşımını yansıttığı da kolaylıkla tespit edilebilecektir. Zira, devlet İstanbul Rum Patrikhanesi'ne tüzel kişilik vermezken, Patrikhane'nin muhatabını da Patrikhane'nin bulunduğu ilçenin kaymakamlığı olarak belirlemiştir.

Basın bu konuda ideolojik bir işlev görürken, azınlıklara ilişkin gündemin sönümlenmesine de destek olmuştur. Zira azınlıklarla ilgili önemli konuların haberleştirilmesinde ciddi eksiklikler söz konusudur. Burada araştırmaya konu olan kurum olan HRO için de benzer bir durumun geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye modern tarihinde azınlıklar konusundaki en önemli gündem maddelerinden biri olan, Türkiye'nin yurt dışı kamuoyunda karşısına çıkan konulardan biri olarak öne çıkan HRO'nun bile sınırlı bir haber yansımaları olmuştur. HRO ve genel olarak azınlıklar konusu, medyanın önem sıralamasında geride kalan konular oldukları için kamuoyunda yeteri kadar tartışılmamıştır.

Tam da bu aşamada bu çalışmanın odaklandığı alan olan HRO'nun azınlık gündemi açısından önemli olduğunu, dolayısıyla azınlıkların Türk basınındaki temsilini analiz etmek için veri sunan araştırma alanlarından biri olarak öne çıktığını eklemek gerekir.

Bu konu ele alındığında azınlıklara yönelik basının kullandığı söylemin yansımalarını görmek mümkündür. Bununla birlikte HRO'ya özgü söyleme sahip olan haber ve yorumlar da söz konusudur.

Bu kapsamda bu çalışmanın kapsadığı dönem içerisinde bu söylem karakteristiklerini ele alan bazı önemli başlıklar söz konusudur. Bunların başında karşılıklı söylemi gelmektedir. Türk basınında bir akraba devleti olan (kin state) her azınlık grubu, ilgili akraba devlet ile Türkiye arasındaki ilişkiler kapsamında ele alınmaktadır. HRO örneğinde bu ülke Yunanistan'dır. Türkiye vatandaşı olan azınlıklar genel olarak basında o akraba devletin vatandaşı olarak

algılanırlar. HRO haberlerinde de bu söylemin etkisini görmek mümkündür. Bu çalışmanın kapsadığı yıllar ve yayınlar dikkate alındığında HRO'nun basının gündemine gelişinde mütakabiliyet odaklı haber ve yorumların diğer söylem eksenlerine kıyasla yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. HRO'nun açılması için Batı Trakya'daki Türklerin statüsü ve bazı talepleri Türk basınında bu çalışmanın kapsadığı yıllarda oldukça görünür olmuştur.

Hem haberlerde hem de yorumlarda Türk Dışişleri Bakanlığı'nın konuya yaklaşımını eleştirel biçimde ele alan örneklere rastlamak pek mümkün değildir. Burada konunun vatandaşlık hukuku içerisinde değerlendirilmesi, dolayısıyla genel kabullere yönelik bir karşı duruşun gösterildiği yazıların sayısının hiç denecek kadar az olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmada vurgulandığı gibi eleştirel bakan metinlerin de konuyu işlevsel bir biçimde ele aldığı görülürken, HRO'ya Lozan Antlaşması ile verilen hakların iadesinin bazı avantajları olacağı için gerektiği vurgusu vardır.

HRO'ya yönelik haberlerde dikkat çeken bir diğer söylem ekseni ise laiklik olmuştur. HRO, dini eğitim veren bir kurum olduğu için azınlık okulu yanında algılarda dini kurum olarak da yer aldığını söylemek mümkündür. Hal bu olunca, okula yönelik hassasiyetlerde laiklik de önemli yer işgal etmektedir. HRO'nun laiklik bağlamında da ele alınmasında bazı tarihi sekansların çakışmasının da göz ardı edilmeyecek bir etkisi söz konusudur. Patrikhane'nin HRO'nun açılması için yeni girişimlerde bulunmaya başladığı dönem Türkiye'de 28 Şubat postmodern darbesinin öncesine denk düşer. Dolayısıyla HRO o dönemde yükselen laiklik hassasiyetinden de belli ölçülerde etkilenmiştir.

Bu durum, basında HRO'nun ele alınışında da etkisini göstermiştir. O dönemde basında HRO'nun açılmasının o dönemde özel dini eğitim kurumlarının açılmasına emsal olacağına ilişkin değerlendirmeler öne çıkmıştır. Burada imam hatiplerin sayısının artması ya da imam hatiplerin Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetimi dışında özerk bir şekilde eğitim vermesi gibi argümanlar HRO konusunda da gündeme gelmiştir. Gündeme gelen bu konular HRO'nun açılması yönündeki taleplerin karşısına konmuştur.

Bu çalışmanın kapsamı içerisinde yer alan dönem ve gazeteler itibariyle HRO'yu, Türk toplumuna ihanet eden, dış güçler tarafından yönlendirilen, Türkiye'yi yurt dışında sürekli şikayet eden bir tüzel kişiliğin parçası olarak görme eğilimi azımsanamayacak ölçüde belirgindir.

HRO'ya yönelik şüpheli yaklaşım bu çalışmada iki söylemsel dayanak temel alınarak analiz edilmiştir. Bunlardan bir tanesi HRO'nun Yunanistan ile özdeşleştirilmesi dolayısıyla Yunanistan imgesinin analizi olmuştur. Bu çalışmanın kapsamında yer alan tarihsel dilimde Yunanistan-Türkiye ilişkilerinin belli sorunlar üzerinden gerginleşmesi, medyadaki Yunanistan imgesini de etkileyecek, bu imgenin gölgesi HRO'nun üzerine de düşürülecektir.

Yunanistan ile ilişkilerin yansımaları sonrasında ikinci söylemsel dayanak ise Patrik Bartholomeos'un yurt dışı temaslarına yönelik yaklaşımlardır. Bu yaklaşımlar da HRO'ya yönelik "şüpheli" söylemlere zemin olacak hale getirilmiştir. Patriğin özellikle 1997 yılının Ekim ayında ABD'ye yaptığı seyahat basının ilgisini çekecektir. Hürriyet gazetesinin "Patrik, Türkiye'yi şikayet için Clinton'a gidiyor" başlıklı haberinde görüleceği gibi Patriğin Türkiye'ye karşı bir hoşnutsuzluk içinde olduğu mesajı verilmiştir. Bahsi geçen haberde de diğer bazı haber metinlerinde de Türkiye'nin iç sorunu olarak algılanabilecek HRO'nun kapalı kalması probleminin yurt dışındaki mercilere taşınması vurgulanmıştır. Dolayısıyla bu haberler çerçevesinde öne çıkan motif konunun uluslararası platformlardaki yansımasıdır.

Tüm bu olumsuz söylem eksenlerine rağmen görece daha olumlu fakat esasında, azınlıklar meselesine demokratik ve insan hakları çerçevesindeki ideal duruşa hala erişememiş olan bir söylem eksenini daha vardır. O da HRO'nun açılmasına belli bir işlev ya da okulun açılmasının Türkiye'ye sağlayacağı avantajlar açısından yaklaşan işlevselci bakış açısıdır. Söz konusu dönemin Türkiye'nin Avrupa Birliği ile yakınlaşmaya başladığı, bu yakınlaşmanın Gümrük Birliği anlaşması ile belli bir olgunluğa eriştiği bir dönem olduğu dikkate alınır okula ilişkin diğer söylemlerden azade bir işlevselci söylemin zemininin olduğunu ifade etmek de mümkündür.

Diğer söylem eksenlerine göre genel bir eğilim olmasa da Türkiye basınında HRO'ya yönelik liberal-özgürlükçü yaklaşımın izlerini de tespit etmek mümkündür. Bu özgürlükçü yaklaşım demokratik-çoğulcu motivasyonlardan kaynaklandığı gibi, o dönemde kamuoyunda önemli bir gündem maddesi olan AB'ye üyelik kapsamında işlevselci yaklaşımın da sonucu olabilmektedir. Bununla birlikte Patrikhane'nin dış politikadaki lobi gücünü kırmak için de özgürlükçü bir pozisyonun pragmatik faydalar sunacağına ilişkin değerlendirmeler söz konusudur. O dönemde konuya gerçekten demokratik-çoğulcu yaklaşan haber ve yorumlara pek sık rastlamak mümkün değildir. Bununla birlikte demokratik-çoğulcu motifler taşıyan kimi haber ve yorum unsurlarının altında ise bu bölümde analiz edilecek olan işlevselci yaklaşım yatmaktadır. Başka ifade ile HRO'nun Patrikhane ile organik bir ilişki içinde eğitim hayatına devam etmesi bir amaç olarak değil, bir araç olarak algılanmıştır.

HRO'ya ilişkin bu işlevselci tavrın kökeninde İstanbul Rum Patrikhanesi'ne yönelik benzer yaklaşımın paralel etkilerini görmek mümkündür. Patrikhane'nin talep ettiği hakların verilmesi bağlamında, bu hak iadesinin faydalarının tanımlanması söz konusudur. Faydaların tanımlanmasında biri pozitif görünümlü, diğeri ise negatif iki etken olduğu söylenebilir. Pozitif görünümlü etken, Patrikhane'nin haklarının iadesinin Türkiye'ye faydalarının kamuoyunu ikna etmek için tanımlanmasıdır. Bu doğrultuda Patrikhane'ye haklarının iade edilmesinin Türkiye'ye faydalar sağlayacağı mesajı verilerek,

toplumun ikna edilmesi amaçlanır. Bu eğilimin çok sıklıkla rastlanan bir tavır olduğunu söylemek mümkün değildir.

Kaynakça

- Alexandris, Alexis. (2013) "Lozan Konferansı ve İstanbul Rum Patrikhanesi'nin Ekümenik Boyutu: 10 Ocak 1923 Tarihli Tutanağın Önemi", Cengiz Aktar (Der.) Tarihi, Siyasi, Dini ve Hukuki Açından Ekümenik Patrikhane (İstanbul: İletişim Yayınları) 77-119
- Akgönül, Samim. (2011), *Azınlık, Türk Bağlamında Azınlık Kavramına Çapraz Bakışlar* (İstanbul: Bgst Yayınları) (Çev. Deniz Törel Esnault, Samim Akgönül)
- Akgönül, Samim. (2013) "Patrikhane, Patrik Bartholomeos ve Türkiye Kamuoyu: Uluslararasılaşmanın Arkeolojisi", Cengiz Aktar (Der.) Tarihi, Siyasi, Dini ve Hukuki Açından Ekümenik Patrikhane (İstanbul: İletişim Yayınları) 215-245
- Baykal, Sanem ve Tuğrul Arat (2013), "AB'yle İlişkiler", Baskın Oran (Der.) Türk Dış Politikası (1980-2001) Cilt 2 (İstanbul: İletişim Yayınları) 326-365
- Cıvaoğlu, Güneri. (1996, 10 Nisan) Tourkiko Lahio (Milliyet)
- Çağlayan, Selin. (1997, 28 Kasım) Ruhban Okulu'na formül aranıyor (Hürriyet)
- Deringil, Selim. (1995, 17 Mart) Fener Rum Patrikhanesine Sahip Çıkalım (Milliyet)
- Eley, Geoff. (2002) *Forging Democracy, The History of the Left in Europe, 1850-2000* (New York: Oxford University Press)
- Ekşi, Oktay. (1997, 1 Aralık) Mesele Sırf Okul Olsa (Hürriyet)
- Ekşi, Oktay. (1999, 17 Ekim) Heybeliada Ruhban Okulu (Hürriyet)
- Fırat, Melek. (2013) "Yunanistan'la İlişkiler" Baskın Oran (Der.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt:2, 1980-2001, (İstanbul: İletişim Yayınları) 440-480
- Frantz, Douglas. (2000, 7 Ağustos) Historic Seminary in Turkey is Ready but Empty (New York Times)
- İnci, Salih. (2011), *Heybeliada Ruhban Okulu* (İstanbul: Yedirenk Yayınları)
- Kırca, Coşkun. (1994, 25 Nisan) Clinton, Rumlar ve Türkler (Milliyet)
- Macar, Elçin. ve Mehmet Ali Gökaçtı (2009) *Heybeliada Ruhban Okulu'nun Geleceği Üzerine Tartışmalar ve Öneriler* (İstanbul: TESEV Yayınları)
- Macar, Elçin. (2012) *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi* (İstanbul: İletişim Yayınları)
- Özsüer, Esra. (2012) "Türk-Yunan İlişkilerinde Biz ve Öteki Önyargıların Dinamikleri", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 1/2, 269-309
- Şahin, M. Süreyya (1980) *Fener Patrik ve Türkiye* (İstanbul: Ötüken Yayınları)
- Tavşanoğlu, Leyla. (1999, 19 Ekim) Heybeliada Ruhban Okulu Türkiye'nin önünü açar (Cumhuriyet)
- Tuğal, Cihan. (2010) *Pasif Devrim, İslami Muhalefetin Düzenle Bütünleşmesi* (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları)

Ünal, Hasan. (1995, 21 Kasım) Patrikhane'yi kapatmalı mı? (Milliyet)

Van Dijk, Teun. (2003) "Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım" Barış Çoban, Zeynep Özarlan (Der.) Nurcan Ateş (Çev.) Söylem ve İdeoloji, Mitoloji, Din, İdeoloji (İstanbul: Su Yayınları) 14-112

Yalçın, Emruhan. (2008) "Heybeliada Ruhban Okulu'nun Yeniden Açılması" Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 41, 125-158

Atina'nın Maskesi Düştü (1997, 29 Eylül) Milliyet

Atina seçimini yaptı: Gerilim (1998, 26 Şubat) Milliyet

Heybeliada Ruhban Okulu (1997, 12 Aralık) Cumhuriyet

Ruhban Okulu'na Batı Trakya Koşulu (1997, 30 Kasım) Hürriyet

Ruhban Okulu'na Batı Trakya Şartı (1997, 18 Aralık) Milliyet